

УДК 2 – 737 : 61 (477.81/.82) «16/18»

МЕДИЧНА СПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ВЕКТОРІВ ДІЯЛЬНОСТІ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ЧЕРНЕЧИХ ОРДЕНІВ НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ (XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX ст.)

Руслана Шеретюк

Рівненський державний гуманітарний університет
Україна, 33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12
e-mail: sheretyuk.r@gmail.com

Надія Стоколос

Національний університет «Острозька академія»
Україна, 35800, м. Острог, вул. Семінарська, 2
e-mail: nadiia.stokolos@oa.edu.ua

Нині у вітчизняному релігієзнавстві активно та плідно відбувається переосмислення ролі та значення внеску Римо-католицької церкви, зокрема діяльності членів її чернечих орденів, у духовно-культурний розвиток України впродовж XVII – першої половини XIX ст. Зокрема, у масовій суспільній свідомості поступово відходить у минуле вироблений російською православною історіографією та радянським «науковим атеїзмом» стереотип «католицької експансії», тобто негативна оцінка їхньої діяльності як винятково місіонерської праці, спрямованої на утвердження позицій римо-католицизму. Безумовно, що вона була її складовою. Однак, як твердить авторитетний вітчизняний дослідник В. Ульяновський, не можна відкидати й того незаперечного факту, що завдяки їхній діяльності Україна знайомилася із досягненнями європейської культури, освіти та науки [1]. Одним зі свідчень цього стала медична царина на теренах Волині, дієву участь у започаткуванні якої взяли саме представники чернечих римо-католицьких спільнот.

Окремі аспекти означеної проблеми розглянуті вітчизняними науковцями, зокрема, М. Довбищенком, Б. Дубманом, І. Круковською та В. Ульяновським, а також польськими дослідниками Я. Тарашкевичем і А. Войнічем, студії яких, наголосимо, мають переважно дотичний характер стосовно предмету даної наукової розвідки. Саме відсутність комплексного дослідження питання медичної справи як одного із векторів діяльності римо-католицьких чернечих орденів на теренах Волині впродовж XVII – першої половини XIX ст. спонукала авторів звернутися до більш докладного студіювання вказаної теми.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні набутків діяльності римо-католицьких чернечих орденів у медичній царині на теренах Во-

лині впродовж XVII – першої половини XIX ст.

Організація медичного обслуговування населення Волині пройшла тривалий і складний шлях свого становлення та розвитку. Відомо, що започаткування діяльності російських органів державного управління медичної царини тут відбулося після другого поділу Речі Посполитої (1793 р.). Зрештою, поетапне відкриття державних лікарняних установ, а також подолання гострої проблеми забезпечення повітових і губерньської лікарень медичними працівниками припали тільки на другу половину XIX ст. [2]. Відтак, до середини XIX ст. на Волині переважала приватна медична практика, якою займалися цирульники, народні цілителі, бабки-повитухи, акушерки, професійні хірурги. Водночас нею займалися ченці римо-католицьких орденів, котрі надавали тамтешньому населенню цілу низку медичних послуг [3].

Зокрема, доволі складною проблемою того часу було лікування та догляд за психічно хворими людьми, оскільки тоді до них у Російській імперії ставилися переважно як до уражених «нечистою силою». Саме тому дієвим засобом їхнього uzдоровлення вважалася молитва. Показовою у цьому контексті стала діяльність насельників Києво-Печерської лаври, котрі впродовж тривалого часу практикували наступне: хворого заводили в її печери, й прикутого ланцюгом біля могил святих, залишали на ніч, сподіваючись, що «злий дух» залишить його [4]. Зрештою, 1787 р. був заснований перший в Україні державний професійний лікувальний заклад для людей із психічними захворюваннями. Це була божевільня на 24 особи при Москаківському монастирі на Новгород-Сіверщині [5]. Наголосимо на тому, що на теренах Волині подібний заклад з'явився на 150 років раніше, а саме 1632 р. Ним опікувалися ченці римо-

католицького ордену боніфратрів. На історії його постання, а також обставинах появи на Волині зупинимося докладніше.

Римо-католицький чернечий орден госпітальєрів святого Івана Божого (Повна назва – лат. *Ordo Hospitalarius Sancti Joannis de Deo*, італ. *Fatebenefratelli*, укр. боніфратри, милосердні браття; його девіз – укр. «Браття, чиніть добро!») виник 1537 р. у Гранаді (Іспанія). Засновник ордену – святий Іван Божий (1495-1550). Головним напрямом його діяльності був догляд за хворими. Саме тому члени цього ордену, крім трьох традиційних обітниць – бідності, чистоти та послуху, давали четверту – допомагати хворим.

Святий Іван Божий (мирське ім'я Жуан Сідаде Дуарте) народився у бідній, але дуже побожній сім'ї. Саме тому ще замолоду вирішив, що буде жити духовним життям і служити Богу. У болісних роздумах щодо покращення життя нужденних він впав у стан, подібний до нестямного. Відтак, був відправлений у божевільню, де згодом оговтався й усвідомив, що бідні заслуговують кращого лікування, ніж отримав він. Саме тоді святий Іван Божий вирішив присвятити своє життя турботі про хворих і бідних.

Іван Божий помер 8 березня 1550 р. 21 вересня 1630 р. Папою Римським Урбаном VIII він був беатифікований, а вже 16 жовтня 1690 р. за понтифікату Олександра VIII був канонізований. Зрештою, відповідним приписом Папи він був проголошений покровителем лікарень, хворих, медсестер, пожежників, алкоголіків і продавців книг. Нині, з поваги до історичного внеску ченців-боніфратрів у становлення та розвиток лікувальної справи, на представників саме цього ордену офіційно покладено обов'язок медичного, зокрема стоматологічного, обслуговування Папи Римського.

Зауважимо, що спочатку група послідовників святого Івана Божого не мала чіткої організації. Вже після його смерті, а саме 1572 р., вона отримала статус релігійного товариства. 1586 р. Папа Римський Сикст V спеціальною буллою «*Etsi pro debito*» затвердив його як чернечий орден. Першим верховним генералом ордену боніфратрів був отець Петро Соріано.

На теренах Речі Посполитої боніфратри з'явилися на початку XVII ст. Зауважимо, якщо в інших країнах Європи представники цього ордену займалися лікувальною справою як такою, то у Польщі вони опікувалися переважно психічно хворими. Їхній перший

осередок був заснований 1609 р. у Кракові. Фундовані місцевою магнатерією кляштори та шпиталі боніфратрів із часом постали також у Пултуську (1615 р.), Вільно (1635 р.), Гданську (1646 р.), Любліні (1649 р.), Львові (1659 р.), Перемишлі (1665 р.), Мінську (1700 р.), Гродно (1728 р.) та ін. [6].

На теренах Волині чернеча обитель боніфратрів діяла лише у Луцьку. Її постання відбулося за активного сприяння місцевого каноніка Балтазара Тишки, постать якого вітчизняний дослідник Михайло Довбищенко називає однією з найяскравіших в історії Римо-католицької церкви на Волині ранньомодерної доби [7]. Так, не володіючи значними власними фінансовими ресурсами, Балтазар Тишка реалізував низку благодійницьких проектів. Їх йому надавала місцева шляхта, покладаючись на його авторитет. Відомо, зокрема, що 1632 р. луцький канонік склав фундацію, де йшлося про те, що він «...здавна хотів і прагнув зробити якийсь милосердний вчинок для людей нещасних, гідних християнського співчуття у місті Луцьку, де моє перебування хотів бачити Господь Бог, і де часто знаходив хворих, що лежали по вулицях, на землі і по гноях, позбавлені догляду та ґрунтовної провізії» [8]. Коли волинські магнати надали йому для цього необхідні матеріальні ресурси, зокрема, князь Кароль Корецький подарував Балтазару Тишці двір у Луцьку, а Ян-Казимір Пац із дружиною Єленою Стецькевичівною передали у його володіння села Довга Воля та Половели з присілками Липішки та Зелениця, луцький канонік заснував у місті шпиталь [9]. Наголосимо на тому, що канонік Тишка зробив його відкритим для представників усіх без винятку конфесій, без огляду на їхній вік, стать чи суспільний стан. Подібний підхід, як твердить Михайло Довбищенко, в умовах непростої релігійної ситуації у Речі Посполитій був дуже великою рідкістю [10].

1639 р., відчуваючи, що життя добігає кінця, Балтазар Тишка потурбувався про опікунів власного благодійницького проекту, які мали продовжити започатковану ним справу після його смерті. У фундаційному записі від 12 березня 1639 р. луцький канонік свідчив, що «не без волі Божої» дійшов думки довірити свій шпиталь ченцям-боніфратрам, духовне покликання яких уповні відповідало цій місії. Так із волі Балтазара Тишки у Луцьку постав монастир отців-боніфратрів, працею, служінням яких були опіка та лікування хворих [11].

До монастирського комплексу луцьких бо-

ніфратрів входили кляштор і костел святої Марії Магдалини. Тут боніфратри опікувалися великою лікарнею, а також божевільнею, на утримання якої вони щоп'ятниці збирали милостиню не лише у Луцьку, але й далеко за його межами.

1793 р. чернеча обитель і костел луцьких отців-боніфратрів під час пожежі згоріли. Через це вони були вимушені перенести свій осідок до парафіяльного костелу святого Якова, поблизу якого з часом збудували новий монастир. Коли 1844 р. споруди і цього монастирського комплексу згоріли, російський уряд його скасував, а ченці-боніфратри після їхньої понад 200-літньої праці на Волині, за висловлюванням польського дослідника А. Войніча, «розійшлися по світу» [12].

Наголосимо на тому, що значимий внесок у справу організації та надання медичної допомоги населенню на теренах Волині упродовж кінця XVII – першої половини XIX ст. зробили також сестри милосердя, або шаритки.

Римо-католицька жіноча конгрегація Дочок Милосердя або шариток (Повна назва – лат. *Societas Filiarum Caritatis a S. Vincentio de Paulo*, фр. *Filles de la charité de Saint Vincent de Paul*, FdC, укр. Дочки Милосердя св. Вікентія де Поль, або шаритки, вікентіантки, сірі сестри тощо) виникла 1633 р. у Франції. Засновники конгрегації – святий Вікентій де Поль (1581-1660) та свята Луїза де Маріяк (1591-1660). Головні напрями її діяльності – догляд за хворими, опіка сиріт і людей похилого віку, а також освіта бідняків. Зауважимо, що шаритки – це товариство апостольського життя, а не чернечий орден. Позаяк, його члени приносять обітницю бідності, чистоти, послуху та служіння бідним.

Згромадження Дочок Милосердя було засноване 29 листопада 1633 р. Спираючись на Ісусовий вислів «Істинно кажу вам: що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, те Мені ви вчинили» (Мт 25, 40), засновник згромадження Дочок Милосердя святий Вікентій де Поль так формулював його головну мету: «Ми повинні не забувати про те, що нашим найголовнішим завданням і чого Бог особливо очікує від нас – це велика турбота про бідних, які є нашими Панами. Ох! Так, мої сестри, це наші Пани. Ви повинні докласти зусиль наскільки це є можливе, щоб їм нічого не бракувало, відносно тіла і відносно спасіння їхньої душі» [13]. Наголосимо на тому, що праця засновника цього згромадження виявилася настільки результативною та значимою, що 1729 р., за понтифікату Папи Бене-

дикта XIII, Вікентій де Поль був беатифікований, а вже 1737 р. відповідним приписом Папи Климентія XII він був канонізований. Зрештою, 1885 р. Папа Римський Лев XIII проголосив його небесним покровителем католицьких благочинних організацій у всьому світі.

З початку заснування згромадження сестри відвідували вбогих хворих в їхніх помешканнях, однак згодом започаткували службу у лікарнях, будинках для людей похилого віку та в'язницях. Опікувалися вони і військовими, які зазнали поранень, а також навчали дітей у безкоштовних школах. Відомо, що станом на 1660 р. близько 160 сестер працювало у 60 осередках у Парижі та за його межами [14].

Зауважимо, що наприкінці 1651 р. представники цього згромадження з'явилися у Польщі. Відтак, саме вона стала першою після Франції країною, де його осередки виникли ще за життя його засновника святого Вікентія де Поля. Вони знаходилися, зокрема, у Варшаві (1662 р.), Кракові (1714 р.), Білій (1724 р.), Любліні (1730 р.), Львові (1741 р.), Щучині (1742 р.), Вільно (1744 р.), Маріамполі (1746 р.) й ін. [15].

На теренах Волині осередки сестер-шариток були у Житомирі (1766 р.) та Луцьку (1830 р.).

Чернеча обитель шариток у Житомирі була створена 1766 р. стараннями католицького єпископа Йосифа Залуського. Заслугує на особливу увагу те, що саме сестри милосердя заснували першу у цьому місті безкоштовну лікарню, аптеку, сиротинець, притулки для неповносправних і літніх людей, а також сирітське училище. Наголосимо також і на тому, що оскільки добродійна та безоплатна праця житомирських шариток викликала у містян велику повагу, то з часом вони почали отримувати значну матеріальну допомогу з їхнього боку, а також, що показово, окремих високопосадовців. Так, відомо, що особливо опікувався ними волинський губернатор В.К. Гіжицький (1816-1824) [16].

У контексті становлення та розбудови мережі лікувальних установ на теренах Волині на початку XIX ст. привертає на себе увагу той факт, що на той час шпиталь житомирських шариток був координуючим центром 34-х подібних медичних закладів. Відомо, що станом на 1826 р. лише у Житомирському, Бердичівському та Луцькому шпиталях перебувало 107 хворих і 130 дітей-сиріт, якими опікувалися 123 шаритки, а 16 дівчат навчалися милосердній справі. На їхнє утримання Луцько-Житомирська римсько-католицька духов-

на консисторія виділила 450 рублів сріблом [17].

Після поразки польського повстання 1830-1831 рр. монастир шариток у Житомирі як потенційний «генератор смуту і вільнодумства» підпав під урядовий указ про заборону приймати до нього нових сестер милосердя, а після смерті останньої з них його належало скасувати. Однак йшли роки, а тамтешня чернеча обитель продовжувала функціонувати. Зрештою, спеціально відряджена з цього приводу інспекція із Санкт-Петербурга з'ясувала, що керівництво шаритського монастиря у Житомирі таємно приймало нових сестер, але записувало їх під іменами померлих. Відтак, тільки 1865 р. осередок шариток у Житомирі був остаточно скасований [18].

Водночас помітне місце у суспільному житті Волині займав Дім шариток у Луцьку (1830 р.), який упродовж тривалого часу був одним із провідних осередків надання медичної допомоги мешканцям краю. Очолюваний старшою сестрою Г. Доманевською, він водночас став базою для підготовки середнього медичного персоналу. У ньому майбутні медичні працівники набували не лише вмінь догляду за хворими, але й оволодівали основними навичками надання першої медичної допомоги. Як стверджують дослідники, ця лікувальна установа впродовж 1833-1866 рр. була єдиним закладом фахової підготовки медсестер у регіоні. Зрештою, на базі осередку шариток у Луцьку була заснована лікарня на 25 місць, яка успадкувала його кращі традиції [19]. Відтак, це дає підстави для твердження, що згромадження шариток на Волині не лише опікувалося знедоленими, сиротами та хворими, але й зробило неабиякий внесок у справу підготовки професійних кадрів у царині медичної допомоги населенню.

Водночас дотичною до медичної справи діяльністю на теренах Волині впродовж окресленого періоду займалися представники чернечого ордену піарів.

Римо-католицький чернечий орден піарів (Повна назва лат. *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*, укр. Орден Духовних Регулярних Убогих Матері Божої Благочестивих Шкіл; його девіз – укр. «Благочестя та освіта») постав 1617 р. у Римі. Засновник ордену – святий Йосиф де Каласанс (1557-1648). Головний вектор його діяльності полягав у навчанні та вихованні дітей і юнацтва. Саме тому, крім трьох традиційних для католицького чернецтва обітниць безшлюбності, бідності та послуху, піари давали

ще й четверту: присвятити своє життя справі безкоштовного навчання та виховання дітей.

Впродовж нетривалого часу освітні осередки цього ордену набули значного поширення не лише в Італії, але й далеко за її межами. Так, після Риму численні піарські школи були засновані у Фраскаті (1616), Нарні (1618), Ментані (1618), Бурго (1619), Моріконі (1620), Магліано (1620), Норчії (1621), Фанано (1621), Савоні (1622), Паверано (1624), Генуї (1625), Неаполі (1626) [20], а 1630 р. – у Флоренції. Вже 1631 р. перша благочестива школа з'явилася у Моравії у м. Мікулов.

1641 р. польський король Владислав IV Ваза звернувся до керівництва римокатолицького чернечого ордену піарів із проханням надіслати його представників для просвітницької роботи у Речі Посполитій. 22 вересня 1642 р. піари отримали від короля фундацію у Варшаві. Цього ж року стараннями краківського воєводи Станіслава Любомирського був заснований осередок піарів у Подолінці. 1662 р. була заснована Польська (Коронна) провінція піарів, а 1695 р. – Литовська віце-провінція. До складу останньої, яка згодом була реорганізована у провінцію (1736 р.), входили три осередки ордену піарів на теренах Волині: у Дубровиці (1684 р.), Любешові (1688 р.) та Межирічі Корецькому (1702 р.). У контексті предмету нашої студії зауважимо, що їхні насельники, реалізуючи провідний напрям своєї праці, а саме освітній, водночас належну увагу приділяли й справі охорони здоров'я, утверджуючи її головні принципи не лише у власних чернечих обителях, але й у колегіумах при них.

Так, зокрема, відомо, що ще 1737 р. до чернечого осередку у Любешові прибув медик-піар Регіналд Донсик. Саме він заснував у ньому аптеку, ліки для якої привозив із Вроцлава. Одним зі свідчень професійності Регіналда Донсика було те, що він зберігав усі медикаменти у відповідному посуді, тобто скляному, глиняному або дерев'яному. Водночас тамтешня піарська обитель утримувала ще одного медика, котрий опікувався, і, за необхідності, надавав медичну допомогу не лише її насельникам та учням, але й монастирським слугам і місцевим селянам. Ліки для цього бралися з монастирської аптеки. Саме тому, як припускає Я. Тарашкевич, аптека піарів не мала значних фінансових прибутків, оскільки забезпечувала ліками всіх, хто цього потребував [21]. Відтак, є підстави для твердження, що монастирська аптека, яка утримувалася на кошти отців-піарів, виконувала

переважно благодійницьку функцію.

Водночас важливим сегментом діяльності римо-католицького чернечого ордену піарів на теренах Волині, спрямованої на охорону здоров'я місцевого населення, було забезпечення належного фізичного стану тих учнів, котрі навчалися в їхніх колегіумах. З цього приводу наголосимо на тому, що унікальним джерелом інформації про її специфіку є опубліковані 1934 р. Якубом Гофманом 20 візитаційних звітів Дубровицького колегіуму піарів під назвою «Księga wizyt generalnych szkoły OO. Piarów w Dąbrowicy z lat 1782-1804». Це – матеріали інспектування дубровицької школи піарів чиновниками Едукаційної Комісії, а також звіти про її візитації, що проводилися вже після 1804 р., а саме впродовж 1804-1809 рр. [22].

За ними, піарський колегіум у Дубровиці, який діяв з кінця XVII ст., належав до Литовської орденської провінції та був підзвітний Віленському університету. Працю цього освітнього осередку вивчали й оцінювали Ф. Беньковський, В. Гауткевич, Д. Пілховський, Я. Ердман, Я. Якса, Я. Петрусевич і Й. Марквайт. Наприкінці 90-х рр. XVIII ст., уже після входження Волині до складу Російської імперії, з його діяльністю знайомилися шкільні інспектори Литовської провінції К. Яцукевич, М. Скірневський, Й. Островський, а починаючи з 1803 р., коли був створений Віленський навчальний округ, візитатори шкіл Волинської, Подільської і Київської губерній – Т. Чацький, Л. Кропінський і Ф. Плятер.

Аналіз матеріалів їхніх візитацій засвідчує, що серед низки питань, які постійно перебували у полі зору перевіряючих, одне з чільних місць займала фіксація стану здоров'я та фізичної підготовки вихованців дубровицького піарського колегіуму, де у різні роки навчалося від 80 до 150 учнів.

По-перше, у більшості з них фіксувалося, що стан здоров'я учнів був задовільним. Наведемо окремі з цих висновків: «Стан здоров'я учнів добрий» [23], «Учні були здорові аж до квітня» [24], «Щодо фізичного навчання, то тут є старання, муштра (тобто фізичні вправи – Авт.) проводиться» [25], «Здоров'я в цьому році сприяло навчанню» [26]. Водночас у звітах високопосадовців зустрічаються й наступні висновки щодо стану здоров'я учнів та турботи про нього. Так, у візитаційному документі, датованому липнем 1786 р., містився запис про те, що «деякі хворіли на весну» [27]. Візитація дубровицької школи піарів, проведена у червні 1787 р., показала, що «...від кві-

тня до червня панували фебри та лихоманки» [28]. Про те, що «деякі учні хворіли», йшлося також у візитаційному записі за лютий 1789 р. [29]. У звіті про візитацію за червень 1789 р. йшлося зокрема про те, що «Багато з учнів хворіли лихоманкою, а багато інших звичайними слабостями» [30], а у записах за липень 1803 р. візитатор занотував, що «Не було ані муштри, ані гімнастичних ігор. Здоров'я добре служило учням» [31].

Зауважимо, що у цих візитаційних документах йшлося також і про профілактику захворювань, яка полягала в організації та відстеженні за регулярними прогулянками та відпочинком тамтешніх вихованців на свіжому повітрі, гімнастикою, «муштрою», тобто фізичними вправами [32], а також постійному прискіпливому контролю за умовами проживання учнів цього колегіуму, як у приватних помешканнях, що їм винаймали батьки, так і у конвікті, тобто гуртожитку [33]. Зокрема, показовим з огляду на здійснення постійних профілактичних заходів у цьому навчальному закладі став запис у візитаційному документі за червень 1808 р., де йшлося про те, що «В цьому році було багато і є ще хворих на фебри. Вживання запобіжних заходів сприяло тому, що жоден учень не помер» [34].

Крім того, звертає на себе увагу й той факт, що якщо наприкінці XVIII ст. візитатори зазвичай фіксували належні умови навчання та проживання учнів, то на початку XIX ст. в їхніх висновках, зокрема за 1804, 1808 та 1809 рр., вже містилися відомості про те, що «будова школи в поганому стані, як і в минулому році» [35], «будова школи наближається до загрози» [36], у зв'язку з чим один із візитаторів «узяв обіцянку від ректора, що в цьому році буде будувати школу, бо переніс заняття до мурованої офіцини, в місце безпечне і вигідне» [37]. Отже, візитаційні документи засвідчують, що навчально-виховний процес у дубровицькому колегіумі піарів був пов'язаний із турботою про здоров'я його вихованців. Вона виявлялася у добре налагодженому контролі за станом здоров'я учнів, профілактиці, а також намаганні створити якнайкращі умови для його збереження.

Таким чином, одним із векторів діяльності низки римо-католицьких чернечих орденів на теренах Волині впродовж XVII – першої половини XIX ст. була медична справа. Зокрема, особлива заслуга у наданні медичних послуг населенню Волині належить ченцям ордену боніфратрів, а також сестрам-шариткам. Вони не лише опікувалися лікарями, приту-

лками, божевільнями, але й зробили неабиякий внесок у розбудову мережі лікувальних закладів і плекання кадрів медичної царини у краї, які на багато десятиліть випередили ті, що постали на цих теренах Російської імперії у другій половині XIX ст. Зрештою, саме тамтешні лікувальні осередки боніфратрів і шариток, після їхнього скасування російським самодержавством, стали основою для створення державних медичних установ у регіоні. Водночас прикметно, що ченці інших орденів, котрі спеціально не займалися лікувальною справою, позаяк на чільне місце у своїй праці ставили охорону та профілактику здоров'я підопічного населення. Показовою у цьому контексті стала діяльність римо-католицького чернечого ордену піарів.

Відтак, є всі підстави для твердження, що представники римо-католицьких чернечих орденів і згромаджень на теренах Волині впродовж XVII – першої половини XIX ст. зробили вагомий внесок у становлення медичної царини. Виконуючи функції лікарів, медсестер, санітарів, доглядачів, фармацевтів, а також, висловлюючись сучасними дефініціями, психологів і соціальних працівників, вони застосовували у цій своїй праці кращі надбання тогочасної європейської медицини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн.: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Ульяновський. – Кн. 1: Середина XV – кінець XVI століття. – К.: Либідь, 1994. – С. 163.
2. Круковська І.М. Медична освіта на Волині (XIX – 30-ті рр. XX ст.): польський аспект / І.М. Круковська // Українська полоністика. – 2012. – Вип. 9. – С. 149.
3. Круковська І.М. Медична освіта на Волині / І.М. Круковська // Велика Волинь: історія освіти і культури: монографія / за ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 384.
4. Там само. – С. 380.
5. Там само.
6. Bonifratry w Polsce // Podręczna Encyklopedia Kościelna. – Warszawa: Druk Piotra Laskauera i S-ki, 1905. – T. V-VIII. – S. 60-62.
7. Довбищенко М.В. Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI – перша половина XVII ст.) / М.В. Довбищенко. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. – С. 372-377.
8. Там само. – С. 373.

Шеретюк Руслана, Стоколос Надія Медична справа як один із векторів діяльності римо-католицьких чернечих орденів на теренах Волині (XVII – перша половина XIX ст.)

У статті окреслені набуток діяльності римо-католицьких чернечих орденів у медичній царині на теренах Волині впродовж XVII – першої половини XIX ст.

Ключові слова: Волинь, римо-католицький чернечий орден, боніфратри, шаритки, піари, лікувальна справа, лікарня, притулок, божевільня, аптека, профілактика

Шеретюк Руслана, Стоколос Надежда Медицинское дело как один из векторов деятельности римско-католических монашеских орденов на землях Волыни (XVII – первая половина XIX в.)

В статье очерчены достижения деятельности римско-католических монашеских орденов в медицинской области на территории Волыни в течении XVII – первой половины XIX в.

Ключевые слова: Волинь, римско-католический монашеский орден, бонифратры, шаритки, пиары, лечебное дело, больница, прют, сумасшедший дом, аптека, профилактика

9. Там само.
10. Там само. – С. 373, 377.
11. Там само. – С. 376.
12. Wojnicz A. Łuck na Wołyniu. Opis historyczno-fizjograficzny / A. Wojnicz. – Łuck: Zakłady drukarskie «Promyk», 1922. – S. 26.
13. святий Вікентій де Поль // Згромадження Дочок Милосердя святого Вікентія де Поль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://szarytki.com.ua/?p=528>
14. Історія Згромадження // Згромадження Дочок Милосердя святого Вікентія де Поль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://szarytki.com.ua/?page_id=373
15. Siostry Miłosierdzia w Polsce // Podręczna Encyklopedia Kościelna. – Warszawa: Druk Piotra Laskauera i S-ki, 1912. – T. XXXV-XXXVI. – S. 271-272.
16. Дубман Б. История Житомира. Монастырь сестер-шариток / Б. Дубман // Журнал Житомира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zhzh.info/publ/4-1-0-4877>
17. Круковська І.М. Соціально-економічні та політичні передумови становлення медичної освіти на Волині (1781-1840 рр.) / І.М. Круковська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Вип. 31. – С. 121-125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1561/1/07kimmov.pdf>
18. Дубман Б. Указ. соч.
19. Круковська І.М. Медична освіта на західноукраїнських землях: ретроспектива становлення (XIX – поч. XX ст.) / І.М. Круковська // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 194-196.
20. Taraszkiewicz J. Pierwsze stulecie Zakonu Pijarów na ziemiach Rzeczpospolitej Obojga Narodów (1642-1740) / J. Taraszkiewicz. – Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2015. – S. 16.
21. Taraszkiewicz J. Początki działalności Zakonu Pijarów w Lubieszowie czyli Nowym Dolsku na Ukrainie / J. Taraszkiewicz // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2015. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2015_2_10
22. Hoffman J. Księga wizyt generalnych szkoły OO. Pijarów w Dąbrowicy z lat 1782-1804 / J. Hoffman // Rocznik Wołyński. – Tom III / Pod redakcją Jakóba Hoffmana. – Równe: Nakładem zarządu Wołyńskiego okręgu związku nauczycielstwa polskiego, 1934. – S. 261-296.
23. Ibidem. – S. 263.
24. Ibidem. – S. 273.
25. Ibidem. – S. 280.
26. Ibidem. – S. 283.
27. Ibidem. – S. 264.
28. Ibidem. – S. 271.
29. Ibidem. – S. 277.
30. Ibidem. – S. 280.
31. Ibidem. – S. 288.
32. Ibidem. – S. 283, 288, 291.
33. Ibidem. – S. 264, 272, 277, 280, 281, 283.
34. Ibidem. – S. 291.
35. Ibidem. – S. 289.
36. Ibidem. – S. 291.
37. Ibidem. – S. 294.

Sheretyuk Ruslana, Stokolos Nadija *Medical affair as one of the vectors of Roman Catholic monastic orders in the territory of Volyn (XVII – the first half of the XIX century)*

The article outlined the achievements of Roman Catholic monastic orders in the medical realm in the territory of Volyn during XVII – the first half of the XIX century. In particular, the special merit in providing medical services to the population of Volyn belongs to the monks of order of Brothers Hospitallers of St. John of God and Sisters of Charity. They not only took care of hospitals, shelters, mental hospitals, but made an outstanding contribution to the development of the network of medical institutions and nurturing medical staff of the realm in the land, which for many decades outpaced those, that appeared on these lands of Russian Empire in the second half of XIX century. Ultimately, the local medical centres of Brothers Hospitallers of St. John of God and Sisters of Charity, after their abolishment by Russian autocracy, became the basis for the establishment of public medical institutions in the region. At the same time, noteworthy that the monks of other orders, that are not specifically involved in the medical case, as at the heart of their work they put the protection and prevention of health of ward population. Illustrative in this context became the work of Roman Catholic monastik order of Piarists.

Keywords: *Volyn, Roman Catholic religious order, Brothers Hospitallers of St. John of God, Sisters of Charity, Roman Catholic monastic order of Piarists, medical affair, hospital, shelter, mental hospital, pharmacy, prevention*

Рецензенти:

Кривошея І.І., к.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 06.04.2017 р.